

Dostępność turystyczna grodzisk wczesnośredniowiecznych w Karpatach Polskich

Cyryl Konstantinowski Puntos

Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

Szkoła Doktorska Nauk Społecznych

Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej

cyryl.konstantinowski.puntos@doctoral.uj.edu.pl

<https://orcid.org/0000-0001-8500-7348>

Abstrakt: Artykuł podejmuje temat wyznaczania regionów turystycznych na podstawie lokalizacji grodzisk wczesnośredniowiecznych w Karpatach, obejmując obszar od Cieszyńska po Przemyśl. Publikacja koncentruje się na analizie dostępności poszczególnych stanowisk archeologicznych, uwzględniając ich odległość od przystanków komunikacyjnych, zabudowy miejskiej, muzeów oraz hoteli znajdujących się w najbliższej okolicy. Celem badań jest utworzenie spójnej bazy danych grodzisk, z uwzględnieniem ich powiązań z lokalną infrastrukturą. Na podstawie zgromadzonych danych zaproponowano podział Karpat Polskich na odpowiednie „regiony” turystyczne. Analiza wykazała istnienie blisko 50 grodzisk potwierdzonych metodami (geo)archeologicznymi, na podstawie których wytyczono 9 okółgrodziskowych regionów turystycznych. Publikacja wnosi istotny wkład w ocenę zalet i wad obecnego ruchu turystycznego na badanym obszarze, wskazując potencjalne kierunki jego rozwoju.

Słowa kluczowe: grodziska, Karpaty, turystyka, średniowiecze, GIS

Wstęp

Na turystycznych mapach w obrębie Karpat Polskich, obszarze badań do niniejszego artykułu, rzadko spotyka się oznaczanie grodzisk wczesnośredniowiecznych. Wynika to z faktu, że leżą one często w trudno dostępnych częściach górskich lasów, a ścieżki prowadzące do nich są czasem niebezpieczne. Brakuje także oznakowania archeoturystycznego i skutkiem tego na tych terenach nie rozwija się masowy ruch turystyczny. Planowanie wycieczek napotyka również na trudności, które wynikają z braku infrastruktury, niezbędnej do łatwego przemieszczania się ludzi. To z kolei ogranicza potencjał społeczno-ekonomiczny miejsc związanych ze wspomnianymi obiektami archeologicznymi. Brak możliwości ich zwiedzania przez potencjalnego miłośnika szeroko pojętych starożytności oraz geografę (czyli turystę „wymagającego”) stanowi lukę badawczą w zakresie geografii turystyki. W artykule tym zweryfikowano stan obecny grodzisk, na podstawie badań geoinformatycznych i analiz kartograficznych. Tak przygotowane informacje wykorzystano do wydzielenia regionów grupujących grodziska pod względem: lokalizacyjnym, komunikacyjnym,

tematycznym, hotelarskim, a także atrakcyjności turystycznej. Celem badawczym jest ocena dostępności infrastrukturalnej grodzisk. W dalszej kolejności przetworzenie uzyskanych danych posłużyło do ewentualnej promocji regionów turystycznych w obrębie Karpat Polskich.

Przegląd literatury

W pierwszej kolejności warto wspomnieć, co oznacza termin „grodzisko”. W relatywnie dużym skrócie jest to pozostałość po minionym grodzie [Chudziak i in. 2019]. Grodziska pochodzą przeważnie ze średniowiecza, jednak zdarzają się dużo starsze – nieomawiane w niniejszym artykule. Przeglądając mapę z interaktywnego Atlasu Grodzisk [2025], można odczytać kilka znaczących informacji. Zwiedzając te istotne turystycznie oraz kulturowo obiekty geoarcheologiczne, z pewnością natrafi się na jeden z trzech przykładów pokrycia grodzisk. Pierwszy z nich obejmuje teren porośnięty roślinnością leśną, np. Trepcza. Z jednej strony grodziska te są lepiej zachowane, ponieważ system korzeniowy wzmacnia wały obronne, z drugiej zaś, przez gęsty drzewostan ograniczona jest widoczność w kierunku okolicznych krajobrazów. Drugi typ pokrycia to obszary częściowo lub całkowicie bezleśne (w tym pola uprawne i nieużytki), np. Brzezowa (Walik). Trzeci typ to obiekty zabudowane (przykładowo może to być zamek lub inna budowla z późniejszych wieków historii), tak jak: Przemyśl. Ogólnie mówiąc grody mogły być swoistym pierwowzorem dla budowania przyszłych miast [Dulnicz 2001]. Kształtowały one przeważnie też tożsamość oraz spójność określonego społeczeństwa na danym terenie [Urbańczyk 2019]. W przeciągu wielu lat powstawały różne typologie grodzisk na obszarze Polski. Przykładowo jednym z takich opracowań jest publikacja dotycząca Pomorza [Olczak, Siuchniński 1976].

W literaturze trudno szukać skompilowanych informacji turystycznych dotyczących Karpat Polskich w kontekście badanej tematyki. Dotychczasowe badania skupiały się na częściowym opisie archeoturystyki grodzisk w południowo-wschodniej Polsce. W artykule Łukasza Śpiewli [2019] omówiony został problem turystyki, w odniesieniu jedynie do dawnych grodów województwa podkarpackiego. Na mapie, zamieszczonej w artykule, ukazano tylko część stanowisk (szesnaście), które uznano za najciekawsze. Opisy poszczególnych grodzisk uzupełniono o mapy cieniowane z Geoportalu Krajowego. Przybliżono starsze publikacje nawiązujące do rozważanej problematyki, w których skupiono się szczególnie na charakterystyce dwóch grodów: Tuligłowy i Trzcinica. Dodatkowo opisano wykopaliska archeologiczne

na ich terenie. Kolejna publikacja, Damiana Werczyńskiego, zawiera mapę polskich atrakcji archeoturystycznych [Werczyński 2012, s. 62]. W opracowaniu tym zawarto przede wszystkim Przemyśl i Trzcinicę, pomijając jednak szereg innych grodzisk regionu. Renowacja dawnych konstrukcji tych dwóch grodów wpłynęła znacząco na atrakcyjność owych destynacji [Werczyński 2012, s. 70]. Dodatkowa infrastruktura lokalna i nowe rezerваты archeologiczne mogą wpłynąć na zwiększenie potencjału regionalnego [Werczyński 2012, s. 71].

Opracowanie Armina Mikosa von Rohrscheidta ukazuje problematykę związaną m.in. ze Szlakiem Piastowskim wiodącym, przez Wielkopolskę i województwo kujawsko-pomorskie oraz Szlakiem Architektury Drewnianej w Małopolsce [Mikos v. Rohrscheidt 2008, s. 25-28]. Autor skupił się na oznakowaniu na stanowisku w terenie, koordynacji, tematyzacji i dostępności obiektu. Z kolei w książce tego samego autora opisany jest m.in. nowy Szlak Bursztynowy (jeden z pięciu głównych szlaków kulturowych w Polsce) [Mikos v. Rohrscheidt 2010, s. 9]. Autor wyznacza turystyczne i ekologiczne funkcje szlaków [Mikos v. Rohrscheidt 2010, s. 21], a za ważne elementy w ich opisie uznaje atrakcje pierwotne, punkty usługowe, atrakcje wtórne i instytucje odnoszące się do nich [Mikos v. Rohrscheidt 2010, s. 60]. W swojej publikacji Andrzej Stasiak zaproponował inny podział szlaków turystycznych i nawiązania do tzw. „produktu” [Stasiak 2006, s. 13]. Z kolei Jacek Woźny skupił się tylko na charakterystyce obiektów w dorzeczu rzeki Brdy, dowodząc istotności lokalizowania grodzisk właśnie nad rzekami [Woźny 2015, s. 89]. Prezentując Szlak Piastowski, Longina Chojnacka-Oźga i Wojciech Oźga zwrócili uwagę na widoczny związek między działalnością biur podróży a rozwojem turystyki ukierunkowanej na zwiedzanie obiektów archeologicznych. Jedne biura mają szeroki wachlarz wycieczek, obejmujący nawet do kilkunastu grodzisk, a inne oferty skupione są tylko na kilku obiektach, bardziej istotnych [Chojnacka-Oźga, Oźga 2023, s. 77-79].

W innym artykule określona została definicja archeoturystyki oraz teza, że dyscyplina ta nie została jeszcze dokładnie scharakteryzowana [Zyglewski 2015, s. 91]. Ciekawym rozwiązaniem jest połączenie grodzisk w ramach Szlaku Grodów Czerwieńskich na stronie internetowej [Zabytek 2025] z legendarnym Czermnem, uznawanym za historyczny Czerwień.

Odnośnie grodzisk w Sudetach istnieje ciekawa publikacja z mapami cieniowanymi, zdjęciami obecnego stanu grodzisk oraz ukazująca ich chronologię [Lisowska, Jaworski 2021]. Część prac obejmuje waloryzację geoturystyczną

[Czajkowski 2014; Dmytrowski, Kicińska 2011]. Pod względem archeologicznym Region Karpacki został opisany szczegółowo w pracach: Jana Gancarskiego [2006], Piotra Kotowicza i Jana Ginalskiego [2019], Marka Krąpca i Jacka Poleskiego [1996].

Niektóre publikacje zagraniczne, takie jak m.in. Tima Malima i George'a Nasha [2020], czy Mike'a Middletona [2024], przedstawiają spojrzenie całościowe związane z danym regionem, uwzględniają również obiekty archeologiczne. W literaturze przedmiotu można znaleźć opis tzw. parku archeologicznego [Xi i in. 2024; Gálicz 2024; także Brzozowska 2015]. Publikacja Annarity Sannazzaro i współpracowników [2025] obejmuje tematykę kryteriów wyboru szlaków turystycznych (topografia, użyteczność, bliskość) oraz strategie turystyczne. Artykuł Michała Kruegera [2012] z kolei przedstawia problemy i potencjał turystyki obiektów kulturowych w basenie Morza Śródziemnego. Stanowi on źródło wiedzy, które można wykorzystać w badaniach, dotyczących możliwości i potencjału grodzisk wczesnośredniowiecznych w Karpatach Polskich.

Obszar badań

Grodziska wczesnośredniowieczne występują bardzo licznie w Karpatach Polskich. W granicach fizycznogeograficznych województwa podkarpackiego jest ich 28, w województwie śląskim – 4 i w województwie małopolskim – 14. Łączna liczba potwierdzonych archeologicznie grodzisk wynosi łącznie 46. Niekiedy do tej liczby dodaje się Kraków lub Jarosław ze względów kulturowych i historycznych (Ryc. 1). Jednak w niniejszym artykule nie kwalifikuje się ich do wyodrębnionej klasyfikacji. Większość grodzisk znajduje się w obrębie Zewnętrznych Karpat Zachodnich. Nieliczne znajdują się na Wschodnim Podkarpaciu (Hermanowice) i w obszarze Zewnętrznych Karpat Wschodnich (Hoczew). Obszar badań jest bardzo zróżnicowany ze względu na wysokości względne wzgórz. Stwarza to dobre podstawy do konstrukcji założeń defensywnych, szczególnie we wczesnym średniowieczu. Teren ten, stanowiąc ważny region pograniczny, wykazywał niezmiernie korzystne walory obronne. Dlatego też liczba grodzisk jest tak znacząca (blisko 50).

Ryc. 1. Grodziska wczesnośredniowieczne w ramach regionalizacji turystyczno-rekreacyjnej na podstawie publikacji Falkowskiego [2016] i regionalizacji fizycznogeograficznej Solona i in. [2018].

Metody badań

Badania grodzisk opierają się głównie na metodach geoinformatycznych. Polegają one na pozyskaniu odpowiednich danych, w celu ich późniejszego przekształcenia i wykorzystania w analizach w oprogramowaniu ArcGIS Pro. Głównym źródłem informacji są warstwy wektorowe BDOO (Baza Danych Obiektów Ogólnogeograficznych) pozyskane z Geoportalu. Przy ich pomocy możliwe były pomiary odległościowe na linii gród – dana lokalizacja infrastrukturalna za pomocą narzędzi pomiarowych w programie. Kolejnym źródłem jest warstwa rastrowa Numerycznego Modelu Terenu EU-DEM o rozdzielczości przestrzennej 25 m. Na jej podstawie wygenerowano mapę nachyleń. Ponadto dokładniejszą mapę nachyleń wygenerowano z Numerycznego Modelu Terenu z Geoportalu Krajowego o rozdzielczości 1 m. Warstwę wektorową zawierającą zasięg państwa polskiego pozyskano ze strony internetowej GIS-Support [2025]. Mapy bazowe zastosowano domyślne w programie ArcGIS Pro [2025]. Dokładne lokalizacje grodzisk wczesnośredniowiecznych uzyskano głównie z Atlasu Grodzisk [2025] oraz Katalogu Marszałka [1993]. Rozszerzona ich lista znajduje się w artykule Cyryla Konstantinovskiego Puntosa i Sławomira Mikruta [2025].

Podstawowa metodyka polegała na wektoryzacji i implementacji poszczególnych grodzisk w przestrzeni. W dalszej kolejności opracowano bufory o rozpiętości 5 m wokół tych punktów. Wymieniona operacja geoinformatyczna pomocna była do

określenia potencjalnych turystycznych regionów okołogrodziskowych. Następnie zaimportowano warstwy BDOO dla kolejnych powiatów. Dzięki temu możliwe było obliczenie odległości pomiędzy grodziskiem a daną lokalizacją, bazującą na odpowiednim wektorowym poligonie z tej bazy (hotel, przystanek kolejowy, przystanek autobusowy, ulica, budynek, muzeum). Wymienione elementy infrastruktury są najistotniejsze w określeniu regionalnego kierunku rozwoju turystycznego. Dodatkowo obliczono liczbę hoteli w powiecie (w celu scharakteryzowania wielkości sieci hotelowej) i podano informację, po której stronie świata znajduje się hotel względem grodziska, co ułatwia turystom, gdzie należy szukać noclegu. Ostatni parametr w tabeli dotyczy powiatu, w którym znajduje się grodzisko. Koncentrowano się na najbliższym obiekcie infrastrukturalnym, położonym w danym powiecie, jak również sprawdzano, czy nie ma bliższego obiektu w sąsiedniej jednostce administracyjnej, co też zostało uwzględnione w bazie danych.

Karpaty Polskie podzielono na kilka zasadniczych części (Ryc. 2-8), w województwach (podkarpackim, śląskim, małopolskim). Wydzielenie tych obszarów było pomocne do odniesienia się ich względem zasięgu regionów turystycznych. Każda jednostka posiada odrębną sieć infrastrukturalną, zatem korzystano z możliwych połączeń, głównie wewnątrz województw. Kolejne obliczenia odległościowe oparte były wewnątrz struktury powiatów. Dworzec kolejowy jest istotny dla zaplanowania trasy, szczególnie dla turystów przybywających z daleka. Trasa i umiejscowienie przystanków autobusowych pomaga w planowaniu tras regionalnych, gdzie można dojechać busem lub autobusem. Informacja, jak daleko znajduje się grodzisko, jest istotna dla turystów skomunikowanych samochodowo. Odległość od zabudowy do grodziska jest ważna w systemie odniesienia przestrzennego w terenie. Baza hotelowa jest kluczowa do planowania przyszłych podróży po grodziskach. Połączenie hotel/grodzisko – muzeum jest istotne, ze względu na udostępnienie szerszemu ruchowi turystycznemu artefaktów pochodzących z badań archeologicznych na stanowisku.

Wyniki

Na podstawie pozyskanych informacji przestrzennych możliwe było wydzielenie możliwych regionów zwiedzania poszczególnych grodzisk wczesnośredniowiecznych (Ryc. 2). Kierowano się przede wszystkim (Tab. 1-3): bliskością lokalizacyjną między grodami, możliwościami czasowymi zwiedzania poszczególnych grodzisk wewnątrz regionów, połączeniami komunikacyjnymi hotel – grodzisko i atrakcyjnością (tak, aby

● - widoczne wały obronne na powierzchni
 ○ - brak widocznych wałów obronnych na powierzchni
 ● - 5 km bufory wokół grodzisk
 - - granica regionów okołogrodziskowych

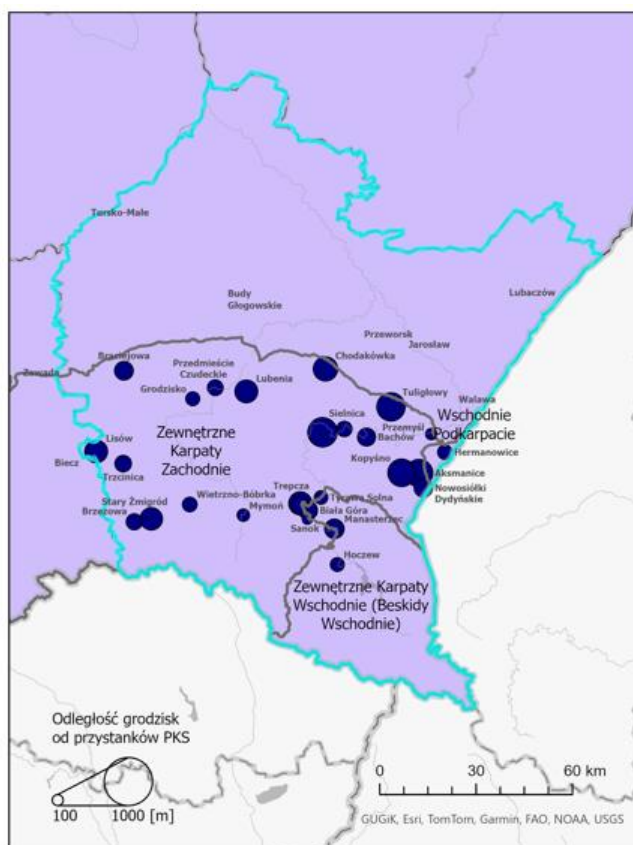
0 25 50 km

Województwo podkarpackie (Ryc. 3, 4)

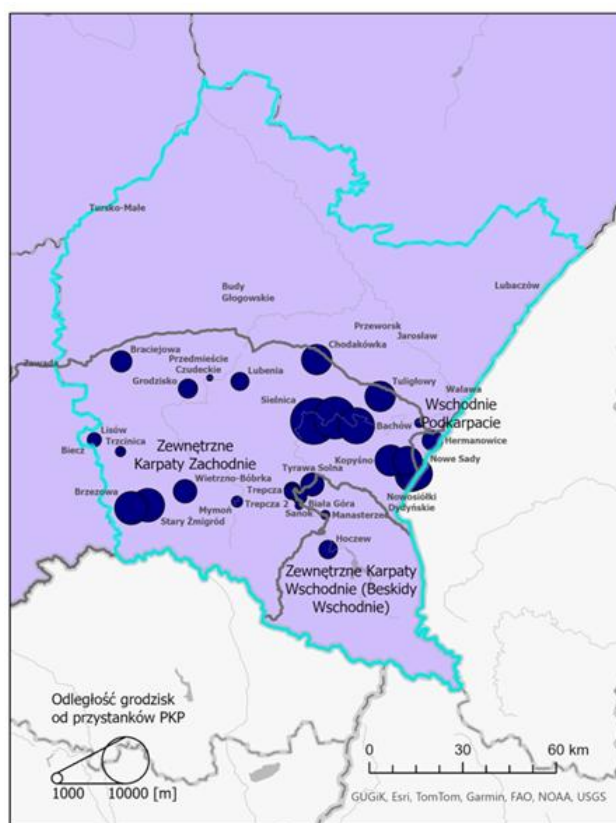
Tab. 1. Dostępność grodzisk w województwie podkarpackim – forma tabelaryczna

Lp.	Nazwa grodziska	Odległości w [m]						Liczba hotelu w powiecie	Kierun ek do hotelu	Gmina, powiat
		hotel	stacja kolejowa	przystanek autobusow y	droga	zabudowa	muzeum			
1	Aksmanice	5265	13410	1979	793	793	12810	16	SW	Aksmanice, pow. przemyski
2	Bachów	7736	21070	843	72	112	20220	16	NE	Krzywcza, pow. przemyski
3	Biała Góra	1312	3234	933	1344	755	678	16	SW	Sanok, pow. sanocki
4	Braciejowa	5708	7408	922	0	35	13170	10	NW	Dębica, pow. dębicki
5	Brzezowa	5431	17600	686	654	627	6704	7	S	Nowy Żmigród.

										pow. jasielski
6	Chodakówka	6965	14960	1526	227	238	14890	9	E	Kańczuga, pow. jarosławski
7	Grodzisko	4420	5975	499	277	218	11460	4	N	Strzyżów, pow. strzyżowski
8	Hermanowice	7150	6869	574	0	0	7069	16	NE	pow. przemyski
9	Hoczew	449	5365	525	187	136	4708	64	NW	Lesko, pow. leski
10	Kopyśno	1522	15640	1970	943	1051	15170	16	S	Fredropol, pow. przemyski
11	Lisów	7702	3226	1380	107	98	9088	7	NE	Skołyszyn, pow. jasielski
12	Lubenia	2995	5331	1373	422	238	12610	17	NW	Lubenia, pow. rzeszowski
13	Manasterzec	4993	1351	992	148	145	6334	16	S	Lesko, pow. leski
14	Mymoń	10,99	1968	412	103	87	19520	16	E	Besko, pow. sanocki
15	Nowe Sady	8542	16780	98	39	0	16430	16	NW	Fredropol, pow. przemyski
16	Nowosiółki Dydyńskie	8553	17570	903	510	783	17000	16	NE	Fredropol, pow. przemyski
17	Nowy (Stary) Żmigród	7585	17980	1298	935	1009	7864	7	SW	Nowy Żmigród, pow. jasielski
18	Przedmieście Czudeckie	317	582	665	34	30	11070	4	NE	Czudec, pow. strzyżowski
19	Przemyśl	156	1345	332	0	0	0	6	W	Przemyśl, powiat grodzki
20	Sanok	312	977	279	33	0	0	16	NE	Sanok, pow. sanocki
21	Sielnica	4286	35160	2269	318	310	33930	16	SE	Dubiecko, pow. przemyski
22	Trepcza N	4133	4305	1397	226	675	3441	16	SW	Sanok, pow. sanocki
23	Trepcza S	3580	3668	768	589	539	3059	16	SW	Sanok, pow. sanocki
24	Trzcina	5758	1674	703	0	70	0	7	NW	Jasło, pow. jasielski
25	Tuligłowy	4993	14820	2093	121	1457	15360	11	NE	Rokietnica, pow. jarosławski
26	Tyrawa Solna	167	8562	488	145	167	6368	16	SW	Sanok, pow. sanocki
27	Wietrzno-Bóbrka	8111	8980	564	186	203	449	10	SE	Dukla, pow. krośnieński
28	Wybrzeże	379	28480	632	168	130	27170	16	W	Dubiecko, pow. przemyski

Ryc. 3. Odległość grodzisk od przystanków autobusowych. Wykonano w ArcGIS Pro

Ryc. 4. Odległość grodzisk od przystanków kolejowych. Wykonano w ArcGIS Pro

1) Obszar wokół Przemyśla

Obręb ten stanowi (po sanockim) jeden z najbardziej interesujących i zróżnicowanych regionów turystyki geoarcheologicznej, ponieważ istnieje tutaj aż siedem grodzisk. Naturalną bazę hotelarską stanowi miasto Przemyśl, które ponadto jest bardzo ważnym węzłem komunikacyjnym, zarówno autobusowym, jak i kolejowym. Pierwszym obiektem zwiedzania może być Zamek Kazimierzowski na Wzgórzu Zamkowym, gdzie istniał kiedyś gród. Mimo że do czasów współczesnych nie przetrwał system wałów obronnych i fos, to na samym szczycie występuje zarys Rotundy-Palatium oraz Cerkwi Wołodara z okresu prosperowania dawnego grodu. Obecnie widniejące mury późniejszego zamku przypominają o dawnych liniach defensywnych we wczesnym średniowieczu. Z Przemyśla najlepiej udać się drogą 885 w kierunku Hermanowic, z tym że w tej wsi niemożliwe jest zobaczenie reliktyw konstrukcji dawnego grodu. W Aksmanicach, wsi w gminie Fredropol, można zobaczyć prawdopodobną strażnicę (gród), w całości w granicy zasięgu leśnego, mający dwie linie wałów obronnych. Ciekawą lokalizacją, na wzgórzu, charakteryzuje się gród Nowe Sady, do których bardzo łatwo dojechać. Atrakcyjność tego miejsca zapewnia cerkiew i cmentarz oraz piękny widok na okoliczne wzgórza. Nieopodal znajduje się też kopiec w Sólcy, który mógł być kiedyś małym grodem obronnym, jednak swoim kształtem najbardziej przypomina kurhan, czy inny okoliczny „Kopiec Tatarski” w Przemyślu. Ślady wczesnośredniowiecznego grodziska z (VIII-IX wieku) znajdują się na wzgórzu, nad wsią w Nowosiólkach Dydyńskich. W najwyższej części wzgórza można zobaczyć kaplicę o nazwie Magdalenka (poświęcona św. Marii Magdalenie). Grodzisko to posiada najbardziej spektakularny kształt w całym wyznaczonym okółgrodziskowym regionie turystycznym. Zachowały się linie wałów obronnych oraz wydzielony majdan na szczycie wzgórza.

Grodzisko w Kopyśnie, usytuowane daleko od trasy przejazdowej samochodowej i bazy hotelowej, nie jest pod względem turystycznym atrakcyjne. Wynika to nie tylko z trudnego dojazdu do niego, ale także z ciężkiego podejścia na samą górę oraz słabego oznakowania trasy. Nieduże rozmiary obiektu dodatkowo sprawiają, że grodzisko to nie jest zbyt interesujące pod względem turystycznym. Jedynie wdrożenie nowego rozwiązania problemów komunikacyjnych i rozwijanie infrastruktury turystycznej mogłoby pomóc w poprawieniu walorów archeoturystycznych tej lokalizacji. Warto

rozważyć ten pomysł, ponieważ ta prawdopodobna strażnica stanowi interesującą destynację, ze względu na zachowane i względnie wysokie wały obronne.

2) Obszar wokół Jarosławia i Przeworska

Region ten jest interesujący ze względu na bliskość lokalizacji o niezwykle dużej powierzchni (Chodakówka) do mniejszego grodu (Wybrzeże) oraz konstrukcji o imponujących wałach w przestrzeni z niezbyt urozmaiconym krajobrazem oraz o legendarnej charakterystyce (Tuligłowy). W ciągu jednego dnia możliwe jest obejście całego regionu, w którym znajduje się pięć grodzisk. Najlepszą bazą hotelową byłyby okolice miejscowości Wybrzeże, do którego najlepiej dojechać z Przemyśla pociągiem lub autobusami, ewentualnie z miasta Dynowa – autobusem. Grodzisko w Wybrzeżu nie ukazuje widocznych zarysów konstrukcji defensywnych z czasów wczesno-średniowiecznych. Jednak atrakcyjne jest ułożenie tego grodu na rozległym wzgórzu nad rzeką San, której brzegi połączone są kładką dla pieszych.

Mniej atrakcyjne są grody w Sielnicy i w Bachowie, natomiast większe znaczenie na wyznaczonej trasie mają grody w Tuligłowach i Chodakówce. Pierwszy z nich położony jest w całości w lesie i posiada kilka linii wałów obronnych z wydzielonym majdanem. Obiekt ten jest warty obejrzenia ze względu na wysokie walory archeoturystyczne, podobnie jak grodzisko w Chodakówce, jednak teren ten jest silnie przekształcony antropogenicznie. Występują tutaj obiekty budowlane, a dodatkowym atutem jest łatwy dojazd drogowy. Wewnątrz kompleksu możliwe jest jedynie zobaczenie zarysu wałów obronnych, rzeczywiste relikty konstrukcyjne nie są aż tak widoczne.

3) Obszar wokół Rzeszowa

Zasięg tego regionu wyznaczają cztery grodziska wczesnośredniowieczne, usytuowane wewnątrz terytorium Karpat Polskich. Obszar ten stanowi najmniej atrakcyjną trasę w województwie podkarpackim. Chociaż w Lubeni i Braciejowej widoczne są wały obronne, mają one słabe walory estetyczne. W grodzisku Braciejowa są one bardzo zniszczone przez działalność rolniczą ludzi. Dla turystów, zwiedzających te obiekty, istnieje możliwość pobytu w hotelach blisko Lubeni lub w Rzeszowie. Grodzisko i Przedmieście Czudeckie nie wykazują cech konstrukcji wczesno-średniowiecznej, widocznej w terenie. W pobliżu możliwe jest też odwiedzenie

grodziska w Budach Głogowskich, ale obiekt ten znajduje się poza obszarem Karpat Polskich.

4) Obszar wokół Krosna

Region ten zawiera pięć atrakcji turystycznych. Wszystkie grody (Brzezowa, Lisów, Trzcinica, Żmigród Stary i Wietrzno-Bóbrka) mają widoczne wały obronne, co stanowi wyjątek wśród wyznaczonych regionów Polskich Karpat. Wszystkie warte są odwiedzenia ze względu na szczególne walory wizualne. Trzcinica jest niezwykle rozpoznawalnym grodziskiem na mapie archeoturystycznej Polski, w nim znajduje się, częściowo zrekonstruowany obiekt archeologiczny – skansen nazywany „Karpacką Troją”. Zrekonstruowano tam palisady, zabudowania i wały obronne, a dodatkową atrakcją jest muzeum, z zabytkami z okresu brązu. Najlepsza baza hotelowa byłaby blisko Brzezowej lub Trzcinicy, a również możliwa w Bieczu, gdzie istnieje również grodzisko, jednak znajduje się ono poza województwem podkarpackim.

5) Obszar dookoła Sanoka

Wraz z regionem przemyskim, obszar wokół Sanoka to wizytówka archeoturystyczna Podkarpacia. Występuje tutaj aż dziewięć grodzisk wczesno-średniowiecznych, każde na swój sposób interesujące. Tak duża liczba grodzisk byłaby łatwiej dostępna dla zwiedzających, gdyby istniała odpowiednia infrastruktura z bazą hotelową w Sanoku. Wpłynęłaby ona na rozwój turystykę w całej okolicy. Sanok jest bardzo łatwo dostępny, ze względu na zachowany zamek, zbudowany na fundamentach dawnego grodu. Na północny-zachód od zamku można przebyć trasę obejmującą dwa grodziska w Trepczy – Horodna i Horodyszcze, różniące się nieco między sobą. Są to imponujące grody o niezwykle ważnym znaczeniu dla Polski i Rusi w przeszłości. Południowe grodzisko w Trepczy jest złożone z koncentrycznych wałów obronnych, bardzo dobrze zachowanych. Na szczycie pokrytym lasem widoczny jest krzyż. W grodzisku na północy poszczególne wały obronne były sukcesywnie dostawiane, przez co ich zarys wygląda jak łańcuch. Obydwa grodziska usytuowane są bardzo blisko siebie i występują na bardzo urozmaiconym, górskim terenie. W kierunku północno-wschodnim znajduje się Tyrawa Solna. Grodzisko (wzgórze) w tym miejscu posiada bardzo obłą formę w przekroju, niestety wały obronne nie zachowały się do dzisiaj. Przy rzece San znajduje się też baza noclegowa. Na południe od tych wczesno-średniowiecznych konstrukcji położone jest grodzisko, o imponującej formie, w Białej

Górze. Ma ono bardzo małą powierzchnię i pod względem kształtu przypomina raczej kopiec z dookólną fosą.

Na południowy wschód od Sanoka znajduje się Monasterzec (w tym ruiny zamku na wzgórzu Sobień) i Hoczew. Pierwsze z wymienionych grodzisk stanowi ciekawą lokalizację pod względem możliwości zobaczenia efektów procesu przekształcenia grodziska w zamek obronny. W przeciwieństwie do Sanoka, tutaj wały są widoczne w terenie.

Grodzisko Hoczew jest najmniej atrakcyjne w całym regionie, ponieważ konstrukcje obronne są bardzo słabo widoczne w trakcie prospekcji terenowej. Również nieszczególnie znaczący jest, położony na zachód od Sanoka, Mymoń. Do odwiedzenia wszystkich obiektów najlepiej zarezerwować sobie dwa dni, korzystając z bazy noclegowej przy Sanie. Ujęcie wszystkich dziewięć grodzisk w jeden region możliwe jest dzięki niewielkimi odległościami pomiędzy nimi.

Województwo śląskie (Ryc. 5, 6)

Tab. 2. Dostępność grodzisk w województwie śląskim – forma tabelaryczna

Lp.	Nazwa grodziska	Odległości w [m]						Liczba hoteli w powiecie	Kierunek do hotelu	Gmina, powiat
		hotel	stacja kolejowa	przystanek autobusowy	droga	zabudowa	muzeum			
1	Bestwina	3056	2738 Czechowice-Dziedzice Południe	249 Bestwina (?)	26	7	418	34	W	Bestwina, pow. bielski
2	Cieszyn	1582	743 Cieszyn	235 Cieszyn - Machejdy	63	28	o Ruiny Zamku	96	NE	Cieszyn, pow. Cieszyn
3	Stare Bielsko	811	1834 Bielsko-Biała Główna	189 Bielsko Biała - Sobieskiego Piastów Śląskich	0	113	1699	18	SW	Bielsko-Biała, pow. Cieszyn
4	Wapienica	1935	3800 Jaworze-Jasienica	1342 Jaworze (?)	544	518	7055	34	W	Bielsko-Biała, pow. bielski

1) Region Bielsko-Biała – Cieszyn

Obszar ten zawiera cztery grodziska w obrębie województwa śląskiego. Najlepsza baza hotelowa znajduje się w Bielsku-Białej lub w okolicach Cieszyna. Grodziska nie są zbyt imponujące, ponieważ połowa z nich nie ma widocznych wałów obronnych. Grodziska w Wapienicy i Bestwinie mieszczą się na uboczu, daleko do przystanków autobusowych.

Pierwsze z wymienionych stanowisk miało prawdopodobnie kultowy charakter, natomiast drugie prawdopodobnie było strażnicą. Grodziska w Bielsko-Białej i Cieszynie zlokalizowane są wśród zabudowań miejskich. W Bielsko-Białej gród posiada widoczne wały, znajdujące się w pobliżu dzielnicy mieszkalnej. Relikty grodziska w Cieszynie trudno zauważyć w przestrzeni, jednak istnieje duże nagromadzenie zabytków architektonicznych w najbliższym jego otoczeniu.

Ryc. 5. Odległość grodzisk od przystanków autobusowych. Wykonano w ArcGIS Pro

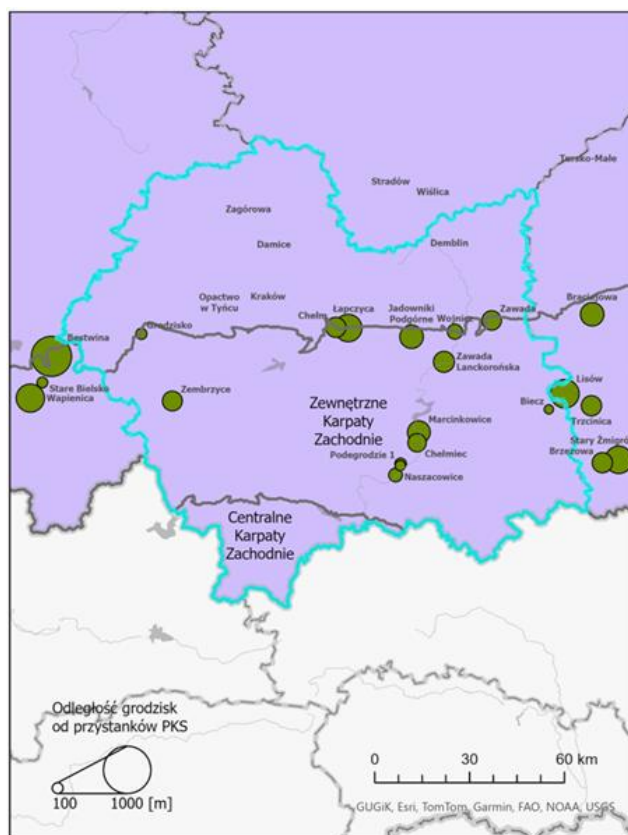
Ryc. 6. Odległość grodzisk od przystanków kolejowych. Wykonano w ArcGIS Pro

Województwo Małopolskie (Ryc. 7, 8)

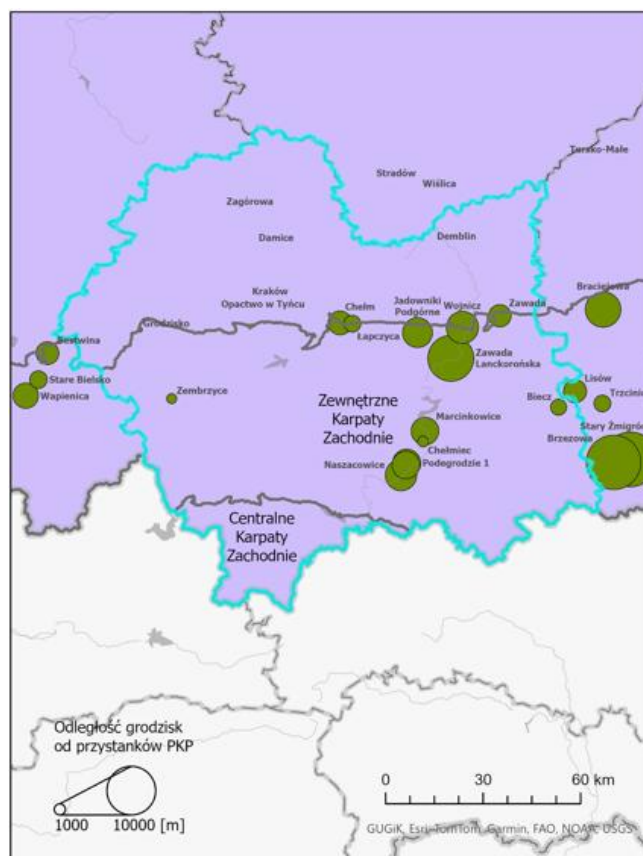
Tab. 3. Dostępność grodzisk w województwie małopolskim – forma tabelaryczna

Lp.	Nazwa grodziska	Odległości w [m]						Liczba hoteli w powiecie	Kierunek do hotelu	Gmina, powiat
		hotel	stacja kolejowa	przystanek autobusowy	droga	zabudowa	muzeum			
1	Biecz	2423	1538 Biecz	140 Biecz ul. Grunwaldzka	47	46	614 (Biecz)	23	S	pow. gorlicki
2	Chelmo	946	3416 Stanisławice	699 Chelmo	180	90	7396 (Skanseń)	12	NE	pow. bocheński
3	Chelmiec	936 (Nowy Sącz)	701 Nowy Sącz Chelmiec	562,7 Chelmiec ul. Marcinkowicka Skrzyżowanie	212	193	5864 (Skanseń)	42	E	pow. sądecki
4	Grodzisko	1212	129,9 Grodzisko o P.K.	207,9 Grodzisko P.K.	53	83	19,32 km (Oświęcim)	15	SW	pow. oświęcimski
5	Jadowniki Podgórne	4750	5359,5 Brzesko	939,5 Jadowniki	24	63	3487,5 (Pałac)	9	SW	pow. brzeski

6	Łapczyca	1983	1648 Cikowice	1289 Łapczyca - szkoła	441	352	3530 (Skanse n)	12	NE	pow. bocheński
7	Marcinkowice	4368 (Nowy Sącz)	4507 Nowy Sącz Chelmie c	892 Marcinkowice	128	167	4846 (Skanse n)	42	SE	pow. sądecki
8	Naszacowice	2178	5858 Stary Sącz	413 Kadcza Podglinka	218	74	4130	42	SE	pow. sądecki
9	Podegrodzie 1	5492	4648 Stary Sącz	225,78 Podegrodzie	47	63	907,50	42	S	pow. sądecki
10	Podegrodzie 2	4833,5 o	4515 Stary Sącz	180,58 Podegrodzie	68	44	1049	42	S	pow. sądecki
11	Wojnicz	1618	6169 Bogumił owice PKP	392 Wojnicz- Rynek	0	0	12,35km	19	NW	pow. tarnowski
12	Zawada Lanckorońska	2210	12,58 km Chojnik	744 Melsztyn	288	25	4996	19	SE	pow. tarnowski
13	Zawada	3317	3001 Tarnów	647 Zawada- Brzezinki	154	124	3243	19 (pow. Tarno wski)	NW	pow. tarnowski
14	Zembrzyce	1056	578 Zembrzy ce	664 Zembrzyce PKP	78	228	18,47 km	11	NE	pow. suski

Ryc. 7. Odległość grodzisk od przystanków autobusowych. Wykonano w ArcGIS Pro

Ryc. 8. Odległość grodzisk od przystanków kolejowych. Wykonano w ArcGIS Pro

1) Region wokół Nowego Sącza

Obszar ten zawiera pięć grodów, jednych z najbardziej imponujących w całych Karpatach Polskich. Z pewnością w województwie małopolskim to najważniejsza destynacja wśród karpackich grodzisk. Region ten wykazuje podobieństwo do obszaru sanockiego, pod względem bliskości grodów względem siebie. Najlepiej widoczne wały obronne znajdują się w Naszacowicach i lokalizacji Chelmiec. Prawie wszystkie grodziska regionu są dobrze skomunikowane, a baza hotelowa (Ryc. 10) znajduje się w okolicach Nowego Sącza. Najbardziej imponujące jest grodzisko w Naszacowicach, złożone z sekwencji kilku linii wałów obronnych. Znaczącym walorem turystycznym jest jedynie częściowa pokrywa leśna na tym stanowisku. Najbliżej Naszacowic są dwa mniejsze grodziska w Podegrodziu: Chelmiec i Marcinkowice. Pierwsze z nich jest dobrze zachowane, a Marcinkowice stanowią ostatni gród na szlaku nowosądeckich obiektów tego rodzaju, który nie odznacza się takimi walorami turystycznymi jak Naszacowice, czy Chelmiec.

2) Region Bochnia – Tarnów

Na tym obszarze znanych jest sześć grodzisk, z których pięć posiada widoczne wały obronne. Wyjątkiem jest gród w Wojniczu, który nie ukazuje reliktyw obronności wczesno-słowiańskiej. Choć większość z nich znajduje się na obrzeżeniu Karpat Polskich, są one bardzo zróżnicowane. Samo grodzisko jest silnie przekształcone antropogenicznie przez budowę kolejnych dzielnic miejskich. Reszta z nich posiada bardzo okazałą formę w przestrzeni. Najkorzystniej jest zwiedzić najpierw Zawadę i Zawadę Lanckorońską, a następnie kolejne trzy grody (Jadowniki Podgórne, Łapczycę i Chełm). Najlepszą propozycją lokalizacji bazy hotelowej są okolice Wojnicza.

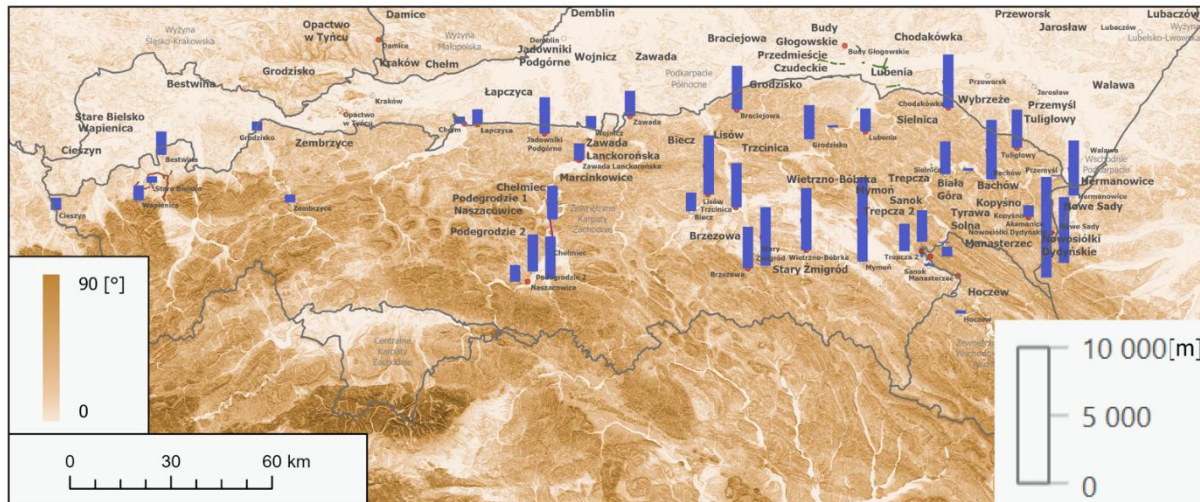
3) Region podkrakowski

Ostatni region stanowią przede wszystkim dwa grodziska: Grodzisko i Zembrzyce. Niestety wały obronne nie zachowały się w dobrym stanie do czasów współczesnych. Zwiedzanie grodów połączono ze zwiedzaniem Krakowa i Opactwa Benedyktynów w Tyńcu. Kraków, z racji na stołeczną funkcję grodu jest jedną z najważniejszych destynacji wczesnośredniowiecznych tej części Polski. Wzgórze Wawelskie było siedzibą księcia oraz królów. Opactwo w Tyńcu jest istotne ze względu na duchowe centrum wczesnośredniowiecznego świata chrześcijańskiego tworzącej się Małopolski. Baza hotelowa mogłaby być w Krakowie.

Grodzisko w Bieczu (Ryc. 9) trudno przypisać do regionu wokół Nowego Sącza, z racji dużego dystansu. Najłatwiej przyporządkować go do Obszaru wokół Krosna, jednak region ten znajduje się poza województwem małopolskim.

Ryc. 9. Grodzisko w Bieczu nad Ropą, widziane z wieży ratuszowej.
Źródło: archiwum prywatne autora. Fotografia własna

Wnioski

Na podstawie przeprowadzonych analiz wykazano, że możliwe jest wydzielenie poszczególnych okółogrodziskowych regionów turystycznych. Tereny te mają optymalną liczbę destynacji turystycznych. Wśród wielu grodzisk szczególnie cenne są obiekty nad Sanem i nad Dunajcem, gdzie w bardzo bliskiej odległości od siebie

występuje wiele stanowisk archeologicznych. W tych regionach możliwe byłoby lepsze oznakowanie szlaków i ich popularyzacja, co mogłoby przyczynić się do wzmożenia się tam ruchu turystycznego. Trudniejsze w zagospodarowaniu są regiony, gdzie droga na grodzisko nie jest dobrze wytyczona, np. grodzisko w Kopyśnie. Województwo podkarpackie posiada najwięcej regionów w całych Karpatach Polskich. Mniej jest ich w Małopolsce, a najmniej w województwie śląskim. Część grodzisk nie zachowała się w pożądanej formie i kształcie do czasów obecnych, a większość obiektów pokryta jest zwartym drzewostanem. Przykładem jest Biecz, gdzie występuje grodzisko bez zachowanych wałów obronnych, porośnięte lasem. Jednak pomimo niezwykle korzystnej i udanej renowacji całego starego miasta, niestety nie zajęto się dawnym grodem. Możliwe, że częściowa przynajmniej rekonstrukcja byłaby korzystna dla turystyki.

Trzcinica stanowi dobry przykład otwarcia się na odwiedziny turystów w tym regionie, a przeprowadzona rekonstrukcja, która jest odtworzeniem wyglądu dawnego założenia obronnego zaowocowała dającym się zauważyć wzmożonym ruchem turystycznym. Okoliczne muzea mogłyby przyczynić się do rozwoju świadomości miejscowej społeczności o znajdujących się tam grodziskach. Możliwe, że dla korzystniejszej promocji grodów. Ten rodzaj reklamy na poziomie lokalnym wpłynąłby znacznie na liczbę zainteresowanych turystyką aktywną oraz archeologiczno-historyczną. Grodziska mniej atrakcyjne, pod względem wysokości względnej wałów obronnych, (przykładowo Braciejowa), mogłyby być przynajmniej częściowo zrekonstruowane.

Szlaki w Karpatach Polskich nie muszą kojarzyć się jedynie z góorskimi trasami z wytyczonymi punktami widokowymi. Turystyka na Pogórzu, w Beskidach i w Bieszczadach może być wzbogacona o nowe szlaki tematyczne. Do istniejących, kojarzących się w ten sposób tras można zaliczyć m.in. Szlak Architektury Drewnianej. Na tej kanwie korzystne byłoby rozważenie poprowadzenia szlaku grodzisk, zaproponowano łącznie dziewięć potencjalnie możliwych do utworzenia. Poza samymi grodziskami korzystne byłoby urozmaicenie szlaku o dodatkowe atrakcje. Ważne jest umiejętne poprowadzenie tras uwzględniających 46 grodzisk. Region sanocki, przemyski i nowosądecki stanowią obszary o pierwotnie najlepszych warunkach turystycznych. Przemyśl, wraz z „Twierdzą Przemyśl” i Parkiem Krajobrazowym Pogórza Przemyskiego ma duże znaczenie pod względem liczby zabytków, czy atrakcji środowiskowych. Sanok również słynie z zabytków, ale też z dobrej lokalizacji,

związanej z turystyką bieszczadzką. Wokół Nowego Sącza jest dużo interesujących miejsc, jak np. zamek w Rytrze, grodzisko z epoki brązu w Maszkowicach, czy uzdrowiska.

Reasumując, rejony południowo-wschodniej Polski – Karpaty obfitują we wczesnośredniowieczne pozostałości i reliktury konstrukcyjne. Grodziska to obiekty, które nie tylko są antropogeniczną formą terenu porośniętą często drzewostanem, ale też stanowią świadectwo pozostałe po dawnych przodkach. Dzięki nim można więcej dowiedzieć się o czasach średniowiecznych w tworzącej się niegdyś Polsce oraz odkrywać tajemnice zapisane w krajobrazie.

Bibliografia

- Brzozowska A., 2015, *Park archeologiczny jako element przestrzeni miejskiej na przykładzie Parku Archeologicznego Nea Pafos na Cyprze*, „Architectus”, 3 (43), s. 63-74
- Chojnacka-Ożga L., Ożga W., 2023, *Wykorzystanie potencjału turystycznego Szlaku Piastowskiego – wybrane aspekty*, „Turystyka i Rozwój Regionalny”, nr 19, s. 73-82. Doi: /10.22630/TIRR.2023.19.7
- Chudziak W., Moździoch S., Poleski J., 2019, *Od redakcji serii*, [w:] W. Chudziak, J. Bojarski (red.), *Wczesnośredniowieczne grodziska w Polsce, t. 1: Powiat bydgoski. Województwo kujawsko-pomorskie*, Oficyna Wydawnicza Zimowit, Wrocław, s. 7-9
- Czajkowski S., 2014, *Waloryzacja potencjału turystyczno-kulturowego Szlaku Orlich Gniazd*, „Turystyka Kulturowa”, nr 1, s. 78-100
- Dmytrowski P., Kicińska A., 2011, *Waloryzacja geoturystyczna obiektów przyrody nieożywionej i jej znaczenie w perspektywie rozwoju geoparków*, „Problemy Ekologii Krajobrazu”, 29, s. 11-20
- Dulinicz M., 2001, *Zalążki miast na wczesnośredniowiecznym Mazowszu (X-XII w.)*, „Rocznik Mazowiecki”, 13, s. 11-23
- Falkowski J., 2016, *Koncepcja typologii i regionalizacji turystyczno-rekreacyjnej w ujęciu krajowym (Polska) i globalnym (Świat)*, „Geography and Tourism”, Vol. 4, No. 1, s. 7-21
- Gálicz I. V., Magda R., Dávid L. D., 2024, *Archaeological Parks in the Service of Tourism – A Comparative Analysis of Hungarian and Western-European Archaeological Parks, „Sustainability”*, 16, 3313
- Gancarski J., 2006, *Wczesne średniowiecze w Karpatach Polskich*, Wydawnictwo Ruthenus, Krosno
- Ginałski J., Kotowicz P. N., 2019, *Gród u „wrót węgierskich” – staro-ruski Sanok i jego najbliższe zaplecze*, [w:] A. Janeczek, M. Parczewski, M. Dzik (red.), *Pogranicza w polskich badaniach mediewistycznych. Materiały V Kongresu Mediewistów Polskich*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów, s. 123-148
- Konstantinovski Puntos C., 2024, *Problematyka potencjalnej lokalizacji karpackich grodzisk wczesnośredniowiecznych w oparciu o modelowanie GIS*, „Roczniki Geomatyki”, t. XXII, z. 1 (101), s. 11-40
- Konstantinovski Puntos C., 2024, *W tyglu słowiańskich mitów wczesnośredniowiecznych – zmij i jego grody*, [w:] A. Płaza Stępień (red.), *Monografia Towarzystwa Doktorantów Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Wydawnictwo Sub Lupa, Kraków, s. 45-68

- Konstantinovski Pontos C., Luc M., 2022, *Space-Time Analysis of Strongholds in the Southern Section of the Polish-Ruthenian Borderland with Particular Emphasis on Carpathian Centers, Research Using GIS Tools*, „Geoinformatica Polonica”, Vol. 21, s. 95-104
- Konstantinovski Pontos C., Mikrut S., 2025, *Typology of hillforts according to their functions in the Polish Carpathians and their foreland, in the Early Medieval state of the first Piast dynasty – research using the latest geoinformatic tools*, „Geomatics, Landmanagement and Landscape”, No. 1, s. 217-232. Doi: 10.15576/GLL/200755
- Krąpiec M., Poleski J., 1996, *Dwa grodziska wczesnośredniowieczne w Zawadzie Lanckorońskiej i Naszacowicach – datowanie metodą archeologiczną i dendrochronologiczną*, „Przegląd Archeologiczny”, Vol. 44, s. 117-137
- Kruczek Z., 2013, *Skansen archeologiczny „Karpacka Troja” – kreacja nowej atrakcji turystycznej i ocena jej jakości*, „Kultura i Turystyka – Miejsce Spotkań”, nr 6, s. 1-13
- Krueger M., 2012, *Śródziemnomorska turystyka archeologiczna – między ekskluzywnością a masowością*, „Turystyka Kulturowa”, nr 5, s. 5-21
- Lisowska E., Jaworski K., 2021, *8th-10th century hillforts in the Sudetes – exploring current state of research and observations, towards new horizons*, „Acta Archaeologica Carpathica”, s. 335-386. Doi: 10.4467/00015229AAC.21.012.15353
- Malim T., Nash G., 2020, *Old Oswestry Hillfort and Its Landscape: Ancient Past, Uncertain Future*, Archaeopress Archaeology, Oxford
- Marszałek J., 1993, *Katalog grodzisk i zameczysk w Karpatach*, Wydawnictwo Stanisław Kryciński, Warszawa
- Middleton M., 2024, *A Case Study on the Reuse of Digital Archaeological Data: An Analysis of the Atlas of Hillforts of Britain and Ireland*, „Journal of Computer Applications in Archaeology”, Vol. 7, No. 1, s. 332-343. Doi: 10.5334/jcaa.166
- Mikos von Rohrscheidt A., 2008, *Turystyka kulturowa – wokół definicji*, „Turystyka Kulturowa”, nr 1, s. 4-21
- Mikos von Rohrscheidt A., 2009, *Polskie szlaki turystyczno-kulturowe: kryteria i zasady waloryzacji potencjału*, „Turystyka Kulturowa”, nr 4, s. 4-28
- Mikos von Rohrscheidt A., 2010, *Regionalne szlaki tematyczne. Idea, potencjał, organizacja*, Proksenia, Kraków
- Olczak J., Siuchniński K., 1979, *Typologia wczesnośredniowiecznych grodzisk Pomorza Środkowego*, „Slavia Antiqua”, 23, s. 111-152
- Poleski J., 2004, *Wczesnośredniowieczne grody w dorzeczu Dunajca*, Instytut Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego, Księgarnia Akademicka, Kraków
- Sannazzaro A., Del Lungo S., Potenza M. R., Gizzi F. T., 2025, *Revitalizing Inner Areas Through Thematic Cultural Routes and Multifaceted Tourism Experiences*, „Sustainability”, 17 (10), 4701. Doi: 10.3390/su17104701
- Solon J., Borzyszkowski J., Bidłasik M., Richling A., Badora K., Balon J., Brzezińska-Wójcik T., Chabudziński Ł., Dobrowolski R., Grzegorzczak I., Jodłowski M., Kistowski M., Kot R., Krąż P., Lechnio J., Macias A., Majchrowska A., Malinowska E., Migoń P., Myga-Piątek U., Nita J., Papińska E., Rodzik J., Strzyż M., Terpiłowski S., Ziaja W., 2018, *Physico-geographical mesoregions of Poland: Verification and adjustment of boundaries on the basis of contemporary spatial data*, „Geographia Polonica”, 91 (2), s. 143-170
- Stasiak A., 2006, *Produkt turystyczny – szlak*, „Turystyka i Hotelarstwo”, nr 10, s. 9-40
- Śpiewła Ł., 2019, *Wybrane grodziska wczesnośredniowieczne, a kwestia turystyki na terenie województwa podkarpackiego*, „Raport Archeologiczny”, nr 14, s. 83-99
- Urbańczyk P., 2019, *Centralne funkcje grodów w społeczeństwach wczesnośredniowiecznych*, „Historia Slavorum Occidentis” 2(21), s. 11-29

- Werczyński D., 2012, *Wybrane atrakcje archeoturystyczne w Polsce*, „Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna”, nr 20, s. 53-72. Doi: 10.14746/rrpr.2012.20.06
- Woźny J., 2015, *Zabytki archeologiczne na Szlaku Brdy*, [w:] A. Głowacka-Penczyńska, J. Woźny, J. Żychlińska (red.), *Archeoturystyka w regionie: region w archeoturystyce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz, s. 81-90
- Xi Y., Liu T., Chen S., Zhang X., Qu S., Dong Y., 2024, *A Study of the Spatial–Temporal Development Patterns and Influencing Factors of China’s National Archaeological Site Parks*, „Sustainability”, 16, 3397
- Zyglewski Z., 2015, *Miejsce archeoturystyki w działalności „Parku Kulturowego Wietrzychowice”*, [w:] A. Głowacka-Penczyńska, J. Woźny, J. Żychlińska (red.), *Archeoturystyka w regionie: region w archeoturystyce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz, s. 91-111

Materiały internetowe

- ArcGIS Pro, 2025, [online:] <https://cdn.arcgis.com/>, dostęp: 12.06.2025
- Atlas Grodzisk, 2025, Atlas Grodzisk Wczesnośredniowiecznych z obszaru Polski, [online:] www.atlasgrodzisk.pl/, dostęp: 21.11.2025
- Geoportal Krajowy, 2025, Główny Urząd Geodezji i Kartografii, [online:] www.geoportal.gov.pl/, dostęp: 12.06.2025
- GIS-Support, 2025, [online:] <https://gis-support.pl/dane-do-pobrania/>, dostęp: 12.06.2025
- OSM, 2025, Open Street Map, [online:] www.openstreetmap.org/, dostęp: 12.06.2025
- Zabytek, 2025, Narodowy Instytut Dziedzictwa, [online:] www.zabytek.pl/, dostęp: 12.06.2025

Touristic availability of early medieval hillforts in the Polish Carpathians

Abstract: The article describes the topic of designating tourist regions on the basis of the location of early medieval hillforts in the Carpathians, covering the area from Cieszyn to Przemyśl. The publication focuses on the analysis of the availability of individual archaeological sites, taking into account their distance from transport stops, urban development, museums and hotels in the immediate vicinity. The aim of the research is to create a coherent database of hillforts, taking into account their connections with local infrastructure. On the basis of the collected data, it was proposed to divide the Polish Carpathians into appropriate tourist “regions”. The analysis showed the existence of nearly 50 hillforts confirmed by (geo)archaeological methods, on the basis of which 9 tourist regions around the hillfort were delineated. The publication makes a significant contribution to the assessment of the advantages and disadvantages of the current tourist traffic in the studied area, indicating potential directions of its development.

Keywords: Hillforts, Carpathians, Tourism, Middle Ages, GIS